

О. Л. Клименко,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗНИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ КАЗКОВОГО ТВОРУ

У статті розглядаються перекладацькі стратегії відтворення англійською мовою образних лексико-стилістичних засобів української мови на матеріалі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» та її перекладу Percival Cundy, аналізуються основні способи та прийоми перекладу тропів.

Ключові слова: перекладацькі стратегії, способи, прийоми, образні лексико-стилістичні засоби, троп, казка-феєрія.

В статье рассматриваются стратегии воспроизведения в переводе на английский язык образных лексико-стилистических средств украинского языка на материале сказки-феерии Леси Украинки «Лісова пісня» и ее перевода Percival Cundy, анализируются основные способы и приемы перевода тропов.

Ключевые слова: стратегия перевода, способ, прием, образные лексико-стилистические средства, троп, сказка-феерия.

The article focuses on figurative stylistic lexical devices within the scope of their translation from Ukrainian into English. The research deals with the translator's decisions of Fairy Drama «Forest Song» by Lesya Ukrainka into English by Percival Cundy. The basic methods of translation and transformations of tropes are analysed.

Key words: translator's decision, translation method, transformation, figurative stylistic lexical device, trope, fairy tale.

Адекватний переклад україномовних поетичних художніх творів на англійську мову – проблема, яка набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку перекладознавства в Україні. Не зважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених проблемам художнього перекладу, потребує комплексного дослідження переклад на англійську мову українських поетичних казкових творів. **Актуальність** теми зумовлена з одного боку загальною тенденцією пошуків нових перекладацьких рішень щодо образної лексики і, з цією метою, необхідністю проведення багатопланового дослідження казкового жанру, а з іншого – тенденцією сучасних лінгвістичних пошуків, спрямованих на розкриття семантики художнього тексту, а також із сучасних вимог до художнього перекладу, коли йдеться про передачу не лише змісту та ідей оригіналу, а й про оптимальне відтворення стилістичних засобів поетичного твору.

Об'єктом даного дослідження слугували образні лексико-стилістичні засоби казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». **Предметом** безпосереднього аналізу стали способи та прийоми їх перекладу на англійську мову. **Мета** статті полягає у виявленні специфіки відтворення тропеїчних мовних засобів казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» в англійськомовному перекладі Percival Cundy.

У стилістиці й поезиці під тропом розуміється семасіологічно двопланове вживання слова, при якому його матеріальна форма реалізує одночасно два значення – пряме і переносне. Зв'язок прямого і переносного значень базується на різних принципах (суміжності, подібності та ін.), що зумовлює існування різних видів тропів. Троп – стилістичне перенесення назви, використання слова в переносному значенні для досягнення більшої художньої виразності [1, с.481]. В даній статті ми проаналізуємо тропи, які найчастіше використовуються для досягнення художньої виразності в поетичному казковому творі, а саме – метафору, епітет та порівняння.

Метафора є засобом вторинної номінації, яка заснована на схожості та узагальненості (реальної та ірреальної – уявної) об'єкта номінації з тим об'єктом, назва якого переноситься на об'єкт номінації. Іншими словами – це компаративний троп, у якому лише одне з імен, що зіставляються (найчастіше – суб'єкт), виражено експліцитно, а друге (об'єкт) – імпліцитно. Метафора – принцип надзвичайного слововживання назви «предмета», «змісту», які вже мають «ім'я», новим словом, яке може затвердитися за ним назавжди [3, с.200]. Природна сфера вживання метафори – поетичне мовлення, її головна функція не комунікативна, а естетична, її призначення не повідомляти інформацію, а викликати уявлення.

Метафорична одиниця, маючи різну культурну природу, по-різному виявляється в різних мовах і в наш час розглядається як відхилення від стандартного сполучення мовних одиниць. Тому при перекладі метафор звичайно використовуються прийоми додавання/опущення – у тих випадках, коли міра подібності у мові оригіналу (МО) та мові перекладу (МП) різна, і потребує або експлікації змісту, який мається на увазі у вихідному тексті (прийом додавання), або, навпаки, імплікації словесно вираженого у вихідному тексті (прийом опущення). Прийом заміни при перекладі метафор використовується у випадках лексичного або асоціативного неспівпадання між елементами метафори у МО та МП [3, с. 201]. Наприклад серед семантичних перетворень метафор казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» відзначимо такі: галява скраю переходить – *the glade turns*; туман розбігається – *the mist dissolves*; весна далі поступила – *spring is further advanced*; довге волосся білими хвилями спускається на плечі – *style he wears his hair long, falling in a white fullness on his shoulders*; там жура тягар свій носить – *woes instead, to clog your steps and weigh you down*; мене береза ніжно колихала – *ties the birch alone who cares for me*; струмок той вибігає – *the stream emerges*; весняний вітер розплітав їй довгу косу – *spring's light breezes in her tresses played and sported with her*; тоді жадібно руки простягало до тебе щастя і несло дари – *then eagerly did happiness stretch forth its hands and offered you its choicest gifts*; збудило між скелями луна давно померлу... – *aroused vibrations long since muted in that place...*; Сунеться хмарка по небу повільно... – *The cloud drifts slowly across the sky ...*[2; 5].

Структурне перетворення використовується при різниці традицій граматичного оформлення метафори у МО та МП. Структурні перетворення виникають при перекладі такої поширеної образної форми англійської мови, як метафоричний епітет, який може бути виражений як атрибутивним, так і субстантивним словосполученням чи навіть їх комбінацією, що в цілому не характерно для українського синтаксису. В таких випадках часто застосовується або перестановка елементів вихідної метафори, або прийом додавання / опущення [3, с.201]. У казці-феєрії Лесі України «Лісова пісня» за допомогою структурних перетворень було перекладено такі метафори: вода б'ється в береги – *water surges and beats against the shore*; сопілка має кращу мову – *that pipe of yours can speak with better tongue*; ясні зорі по полю ходять, таночки водять – *The stars that glitter in that wondrous clime Keep dancing all the time*; очерет перешіптується з осокою, сховавшись у млі – *the reeds and aspens concealed by the floating mist whisper one to another*; очерети сухо шелестять скупим листом – *the reeds and rushes with their scanty leaves make a dry rustling*; душа твоя про те співає виразно-широ голосом сопілки – *your soul sings all about what's there So clearly and sincerely through your pipe*; Ой як же плаче серце по тобі... – *Alas! how shall my heart weep over thee* [2; 5].

Особливу проблему створюють при перекладі метафоричні одиниці, принцип побудови яких відрізняється у МО та МП. У таких випадках перетворення можуть бути значними, наприклад, можуть супроводжуватися заміною самого стилістичного статусу одиниці (замість метафори в тесті оригіналу можуть з'явитися порівняння чи метафоричний епітет, або інший троп у тексті перекладу). Але в тому випадку, якщо у МО та у МП збігаються як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оціночної інформації, використані в даній метафорі, то застосовується повний переклад [3, с. 202]. Прикладами повного перекладу метафор казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» можуть слугувати наступні словосполучення: струмок зашумував, забринів – *the stream begins to foam and clatter*; пропала воля – *your freedom's gone*; спить озеро, спить ліс і очерет – *the lake's asleep, the forest, and the reeds*; вітер поривчасто зітхає – *the breeze blows fitfully*; намисто дзвонить дукачами на білій пухкій шії – *a necklace with many trinkets attached jingles around her white, chubby neck* [2; 5]. Перекладач намагалася передати не тільки зміст оригіналу, але й образність, форму тропа, максимально наблизитися до розміру, рими вірша.

Отже, при перекладі поетичних творів у більшості випадків семантика, структура, стилістична функція метафор збережені, тобто вони мають конгруентні відповідники в англійській мові. Метафора може наповнити навіть короткі відрізки мовлення багатим образним й емоційним змістом. Якщо метафора вдала, то вона виконує свою комунікативну функцію – передає читачу складний комплекс образів й емоцій, створених поетом.

Далі розглянемо особливості перекладу епітетів, зокрема, збереження або втрату ними поетичного потенціалу при перекладних трансформаціях. Епітет є також системо-утворюючим центром тропіки, тому що в нього можуть трансформуватись всі інші тропи. При перекладі епітетів казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» з української мови на англійську автор намагається зберегти семантику, структуру, функцію. Іншими словами, епітети, вжиті в оригінальному поетичному тексті, мають у більшості випадків повні відповідники в англійській мові, наприклад: старезний, густий, предковичний ліс – *a dense and hoary primeval forest*; блідо-блакитну воду – *the pale blue water*; гострими золотистими іскрами – *swift golden sparks*; очерети сухо шелестять скупим листом – *the reeds and rushes with their scanty leaves make a dry rustling*; мовчазні скелі – *silent rocks*; темних, мертвих водах – *dark and lifeless waters*; блискавиця блакитна – *azure lightnings* [2; 5].

При перекладі на англійську мову може змінюватися граматична форма епітетів українських поетичних творів. В перекладі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» відбуваються такі структурні перетворення: плачуча береза – *willow*; ніжної, задумливої поліської краси – *tender, pensive beauty*; мрії ткалися золото-блакитні, спокійні, тихі, не такі, як літні... – *The dreams thus woven out of gold and blue, Were peaceful, tranquil, not like summer dreams* [2; 5].

При перекладі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» деякі епітети можуть змінювати значення, тобто відбуваються семантичні перетворення. Найяскравішим прикладом такої трансформації можна назвати наступні епітети: тихі, ніжні зорі спадали з неба – білі, непрозорі – *Quiet, tender stars, Clear white, fell down from heaven*; осіння прозолоть – *autumn yellow*; плачущим гіллям – *drooping branches*; Сунеться хмарка по небу повільно... йде безпричинна, сумна, безпривітна... – *The cloud drifts slowly 'cross the sky, Without a goal, to perish by and by...* [2; 5].

Відзначимо, що при перекладі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» епітети в основному зберігають семантику, структуру, стилістичну функцію, тобто мають конгруентні відповідники в англійській мові. Хоча інколи відбуваються структурні, семантичні, функціональні перетворення, тобто заміна епітета іншим тропом. Художньо-естетична функція, поетичний потенціал тропів казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» передані при перекладі англійською мовою адекватно. У процесі перекладу поетичного казкового твору, перекладач намагалася вірно передати не тільки зміст оригіналу (в основному настрої закоханості, піднесення, а інколи й туги, печалі через нерозділене кохання, розлуку та ін.), але й образність, форму тропів, максимально наблизитися до розміру, рими вірша. Перекладач робить поетичний твір таким же музичним і багатозвучним, як оригінал.

Мовними одиницями особливого роду є порівняння. Вони виконують у тексті казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» наступні експресивно-оціночні функції: додавання виразності образу, створення комічного ефекту, передача іронії. Порівняння також можна вважати характерною особливістю індивідуального стилю автора. Стилістичний ефект порівняння обумовлений відновленням втраченої образності та метафоричності традиційного порівняння за рахунок його поживлення шляхом додаткових структурних вставок або обігравання його семантичного наповнення [4, с. 696].

Можливість контекстуальних перетворень порівняння закладена в самій лінгвістичній природі порівняння, а саме в його структурній розподільності та стійкості вживання у системі мови. Розподільність порівняння дозволяє авторам реалізувати свої творчі задуми, поширюючи наявне у мові порівняння за допомогою но-

вих компонентів або заміни одного чи більше компонентів. Стійкість порівняння не дозволяє йому розпадатися і допомагає ідентифікувати його як ціле, незважаючи на перетворення.

Оказіональна зміна порівнянь являє собою не спонтанне порушення мовної норми, а системне явище, оскільки являється реалізацією однієї з форм мовного вжитку. Будучи образними виразами, що мають метафоричну природу, порівняння легко піддаються різного роду перетворенням [4, с. 696]. Перетворення порівнянь носять системний характер і можуть бути класифіковані на основі структурних і семантичних критеріїв. Його вплив на аудиторію пояснюється розбіжністю у свідомості читача перетвореного порівняння з його вихідної стійкою формою. Така невідповідність перетворення традиційних форм порівняння породжує стилістичні ефекти.

Переклад порівняння передбачає три основні аспекти: структурний, семантичний та функціональний. На рівні перекладу проблеми зміни структури порівняння вирішуються легше, ніж семантичні перетворення. Іншими словами, структурних збігів порівняння більше, ніж функціональних.

З такою невідповідністю семантичних планів різних мов і пов'язані головні труднощі передачі образних, оціночних і емоційних параметрів порівняння [4, с.696]. При перекладі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» англійською мовою перекладач досить часто використовує структурні перетворення порівнянь, серед яких можна виділити такі: весняна вода, як воля молода – *For wild waters of the spring Like wild youth, must have their fling*; Очі були, як небо, сині... О! тепер вже сиві, як тая хмара... – *A moment since They were as blue as heaven now they're grey As thunder clouds*; Ти, немов той ясень, розмовляєш – *You're talking now just as the ash tree did*; З червонястим, буйно розвіяним, як вітер, волоссям – *with a shock of reddish hair blown about by wind*; У тебе голос чистий, як струмок – *Your voice is clear as is the running stream*; Для тебе так завітчатися пишно, як лісова царівна – *I want to be adorned with flowers for you, As suits a forest queen*; Невизначно воно говорить, як весняна нічка – *It talks, but faintly, like the nights in spring*; Сестро! не будь як зима – *O sister, be not like the winter chill*; жне, як вогнем палить, аж соломом свище під серпом – *reaps so furiously that the straws whistle under her strokes*; вона лукава, як видра – *She's vicious and she's sly, As otters are*; Ся жінка хижка, наче рись – *She's avaricious, like the lynx*; Стикаємось по нім, як вовкулаки – *We grub here in the forest like the wolves* [2; 5].

При перекладі казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» деякі порівняння дещо змінюють значення, тобто відбуваються семантичні перетворення, наприклад: Жадібне сонце воду п'є із келиха мого, мов гриф неситий – *When the insatiate sun the water drinks From out my cup like gryphon mad with thirst*; гойдається тихо, мов у колісці – *she springs and begins to rock herself gently*; будуть танцювати коло по травиці, наче блискавиці! – *In dizzy circling dances round you they will sail, As bright as lightning's trail!* Я вберу тебе, мов королівну, в самоцвіті – *I'll dress you up As if you were a queen in jewelled robes!* Ви як ласочки тихенькі – *With your lights in small hands sure You can foolish folk allure*; Швидко, як білиця, злазить на вербу – *Quick as a squirrel, she climbs up the tree*; Воно ще краще, ніж вся твоя хороша, любя врода – *Something more beautiful Than all your dear and handsome manliness*; я не став тут сидіти в тебе, як лис у пастці – *be far better than to stay with you Like some trapped beast*; тихі, темні води спокійно сплять, як мертві, тьмяні очі – *silent rocks Hang over them and stare with clouded eyes* [2; 5].

Порівняння в оригінальному поетичному тексті казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» мають у більшості випадків повні відповідники в англійській мові, наприклад: вінок маленький, як коронка, перловий – *chaplet small, like a crown of pearls*; Я вільна, як вода – *I'm free as water is*; узлісся наче повите ніжним зеленим серпанком – *the forest seems to be covered with a tender green veil*; се так, як голуби – *that is like the doves*; біжить прудко, мов утікаючи – *comes running, swiftly, as though fleeing*; умерти, як летюча зірка... – *To die as dies a falling star...* Я тепер, як тінь, блукаю край сеї хати – *like a shadow, roam About this house*; гарчать, як собаки – *yelping like dogs* [2; 5].

Успішність перекладу порівняння залежить від характеру образу, що лежить в його основі. Особливості образу значною мірою визначають вибір способу перекладу та структуру порівняння у тексті перекладу. Основні закономірності перекладу порівняння визначаються наявністю співвідношення засобів передачі (еквівалентів та аналогів) як в структурному, так і в функціональному плані.

Отже, англійський переклад основних образно-стилістичних засобів мови (метафор, епітетів, порівнянь) казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» становив для перекладача одну з найголовніших проблем, адже багато з них не можуть бути перекладені, інші потребують суттєвих перетворень, і лише певна частина має еквівалент в мові перекладу. Тому для збереження поетичного потенціалу казки-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» перекладач використовувала такі методи: семантичні перетворення, структурні перетворення та повний переклад тропів. Але при перекладі конкретного тропу, використання різних способів та прийомів перекладу значно варіюється, зокрема, при перекладі метафори, перекладач більше використовувала метод семантичних перетворень, при перекладі епітетів та порівнянь частіше вдавалася до повного перекладу.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – [изд. 4-е, стер.]. – М. : КомКнига, 2007. – 570 с.
2. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. / Леся Українка. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 5. – 209 с.
3. Павленко Н. О. Збереження поетичного потенціалу метафор при перекладних трансформаціях / Н. О. Павленко // Вісник Житомирського державного університету. – 2004. – Випуск 5. – С. 200–202.
4. Тараненко О. О. Фігури мови / О. О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія. – К. : Наука, 2000. – С. 695–696.
5. Spirit of Flame: A Collection of the Works of Lesya Ukrainka / [Translated by Percival Cundy]. – New York : Bookman Associates, 1950. – P. 169–260.